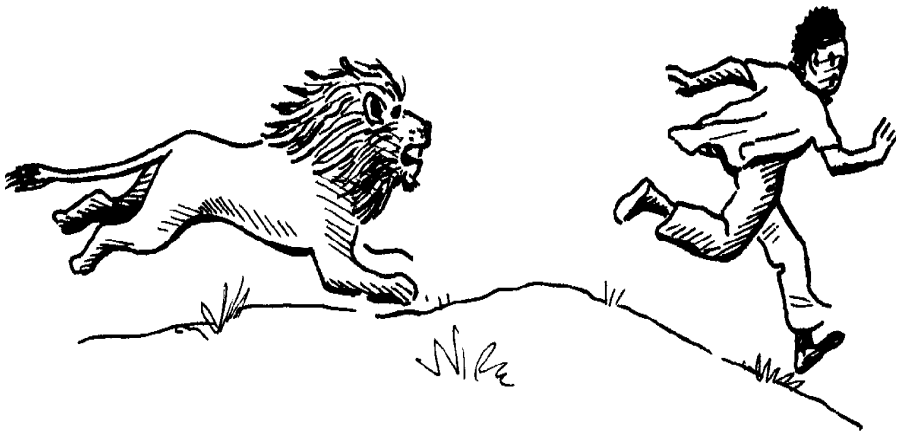


Toyen-swombi



Biali

Toyen-swombi

Histoires racontées en biali

Textes issus d'un atelier d'écrivains

Auteurs : KASSA T. Benoît

SAHGUI Tanséka Emile

SAHGUI YOA Kouami Adolphe

Illustrations : "The Art of Reading" CD,
SIL Internationale, 2001

Ce livre a été produit avec l'assistance
technique et financière de SIL
1ère édition, 1er tirage (225 exemplaires)
© AALBiDÉC et SIL Bénin

Dépôt Légal 7112 du 25 fév.2014, 1er trimestre
Bibliothèque Nationale
ISBN 978-99919-873-7-8

M Kara teim

Fwagətu n da twei-tu m da teisə Kara bə nagə byegərə waki dakobiali hau. Cagi bə n wusə-i SIL Togo-Bénin də e n da wusi də i waki.

M da yisə kwahiri dai yapeem e də yeni tuhə deim.

M da korə Kòì hau i cou e bé nində Kòì hyahə də matə handwam pwonsə. Də i syeli hyahə kuntasi də pupebə bə da nwsə cou ywosi bə barə dá də sui magərə. M da fwarəsə də i syeli bé nwa m da pə maanə hyani nwa.

M tə hyam bé twei m cou. M da korə Manta hau e. M n tuhə sani Manta bé nwa karətibə hurəkənə bə sam bə



didia, bə tatari twam bə nunum. Dabundə da nwam coú hyahə “yaii”. Twabə ywonsu, bə yasə də twabə sagə ba bwagu. Dabundau tuou, də u nwam kuntagə, da kaam u coú bə n m tingənə bə nwam posi “fuun”. Dé m da pə panga, u ba da yí m byanə bə wua.

M da nində Manta syeli hyahə yapesisibí də kari hyahə cyendəbə byegu bə ninsi ; m tə hyam bə hyiegə m posi pweim bə pwam bə byam hirau bə maa bə tə hirəbə da dwonə e coú hyahə. Hirəbə nùbei da m twogə m wondə bə nwa kari hyani də yi narə magərə. M da də sandə fwáməm. Ama, m coú nam da wogə. M cei bə twei.

Coú n yei-hu Manta bə pa Bukumbe u toú hwanədasi magərə bə sagə pə sui. M da tagə də i coú də yagu ba sá cendəsə sibəm. Ama, a da yí fi hyambə hirau bani, a sá pwa fi bə u mandə.

M da pə hyá Bukumbe ; m ba sá da pa e. M n nində sani syeli biim tuam hyahə, bə nwa dakobigə nwosə coú ywogə bə m tihu nou. M nwosə bə kə káam kə n pa-i. Kə sə kə pa Bukumbe ; m dá kə pirə. Dakobigə hyangə, kə bou kolesə dià diá e. Kə toú pwigəm byena

tari hau ama, kə nwam kwarəbigə. Də yi dapəkə kə da canə sakə də diru bou hyahə.

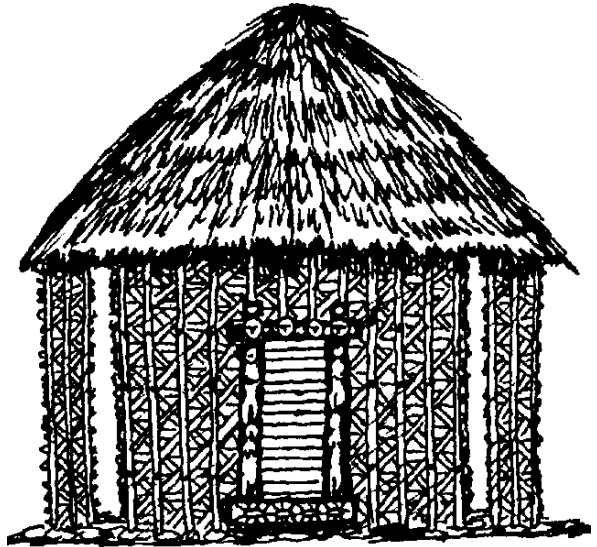
M da pwei pwei
posi bə tei doú
bwombwoni hyini
hyáhə bə nwa daam
nwam “hyaaa”.

Bukumbe hyam.

M n nində sani syeli
hyahə bə nwa də sui
pəpei bə toú tisi də
də nwam “siim”,
də hirəbə bou hyahə

də bə yaməm narə magərə. Yagu da m sibə də i syeli
hyahə. M da tei bə haa sagəpisəki Tata kubeti yahə.
Də i sagə hyahə da sui magərə. Bə yi də mei kwarəbə
saga n nwam kəm hyaməm e. Də hyahə daam bou də
dyem-pupugəhu sagə bou. M da dou də i yagu bə niim
m dyanfə e.

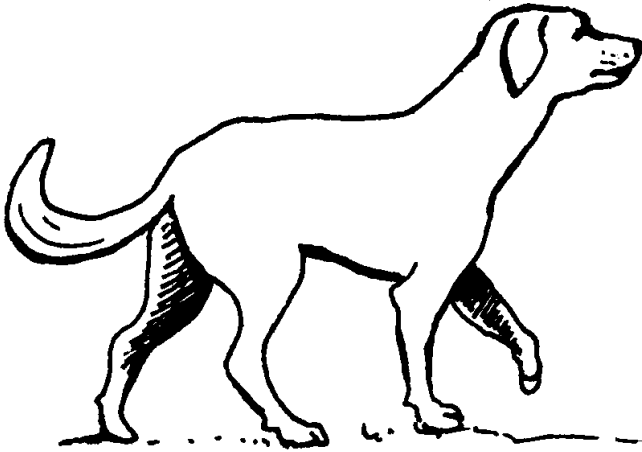
Saam derə m yisə bə twei kara bə paa kari cari hyam
hau.



SAHGUI Tanséka Emile

Caru búgə

Caru yi toú bugə hyingə bə kə nundə Tantegə Dabutibəhu yahə. Də i bugə yi sibə, u kə pa hiri bə tə “ywagəsau kwa swari”. Búgə hyangə kə ciem bə kwandə búda-cetəhu. Də u kə wusə e, kə pweinə sangə yiem bə maanə bə kwambə u disu hyahə hirəkwogə yiem. Də hirau maanə təpuu hyahə, kə yi housə bá də hirau pisə bə dou u yi sində. Də bə narə cou, kə tən tei bə n pisə hyani e bə tabərə kusi bə pwam sə cugə cou hyahə.



Də Caru kwa cincani, kə yaməm təm pə narə ; də u nindənə sani, kə yi pwei bə u tusə bəwagənu yanarəm. Búgə hyangə kə ywagəsə magərə bə sagə toú hirəkwogə namsiməm. Də bigə yousu, kə magərəkə təm buusə e.

Dó kə tei caaru kə carəkə, kə təm mwei doubu bə huranə cincani. Búgə hyangə d́ kə paa daru, kə nuoi təm swasə e, kə hyatu yisə bə tə “puuu” bitwoməm yworu yiem, kə yaduri yisə nwosə hyáhə də n nwanu walesəhu kandú.

Hirəbə təm ya də sani e bə tə : “takuoi d́ də pigi e” bə maa b́ tə Caru yi toú daaru u búgə yiem e.

Caru yi fwa u búgə magərə bə maa b́ tə kə yi dyahəsu hirəkwoğə yiem e. U yi təm yagə : “yombətu pwa kaam n nwosə-u u hyahə” bə maa b́ tə u yi kwa bigə. U búgə e n yi u tiim-kə bwosi.

Caru yahə, ningə yi pə fisu bə maa búgə hyangə kə yi bei təpuu magərə.

KASSA T. Benoît

KASSA Canandu huməm

Byeni twali Tetwongə Byaləkə hirau n yi kwam. U yi nwam hirau n pə mwam e magərə, bə sagə bansə də hirəbə u daam də u twahə piməm. U yia sani cari bə pə bwahə e ; u huməm swanə syeli hyahə hirəbə sai yaməm.



U n yi kwa sani, dabwona twogə syeli. Pwobə, dabə, bisi də cambə bə ywogərə də n kwa wasəm ; m tandə mandəm bə nwa m yousu.

Hirəbə yi maanə də i huməm bə wosə magərə bə yenə syela, syela. Twabə yi yenə Firihu, twabə yenə Tantegə, Pworí, Tihu də Wuriyuoi bə maanə syeli hyahə napə tahi n kwa. Də dai yi hwansə-i magərə Byaləkə hyahə.

Də dai yagu, hirəbə n yi wosəm hyam, təpuu twau yiebə sahə diru pwompwom bə maanə bə mwana hutibə bə di bə kwatə bə n pwam. Bə n di sani bə wasə bə pisə bə hau bə hau. Twabə yi pisə tumu, twabə n pisə dĩa hyahə.

Sagandedehu, bə sində hirəbə sai bə yegə ywogərə dən toú nansiməm. Matu nei n pwom sani, cambə tiem bə pirə hudurau bə dumba hangətu hyáhə bə yaasə də wondəm n hwasi magərə.

Də sani i bwosi pə nwanu sənswama i bwosi asi. Də hirau yi yia bə pə ciem bə “catə”, bə pwa u bori. Tə yi yisə bə n pa pworəhu, dabwona kangə cahəm, nesi pwi, syeli hyahə subəkə pəpei. Tə nində pworəhu, bə n bworu buorú bə nində wangi də dè bei bə pə mwam magərə. Hirəbə bwotə bə ciesə twoni, bə parə bə n nwam “suri”.

KASA Canandu cusa sani, hirəbə ywogərə bə maa bə hyim wuom. Bə u tu bə wasə bə twei hangətu, hirəbə sai sə “yaii” bə hau bə hau bə ywabə ywabə bə hundə də də nwam kurí.

Də dai saam yúu magərə deerəm də n nwanu də i yagu paanu tuai bwosi hyahə.

SAHGUI YOA Kouami Adolphe

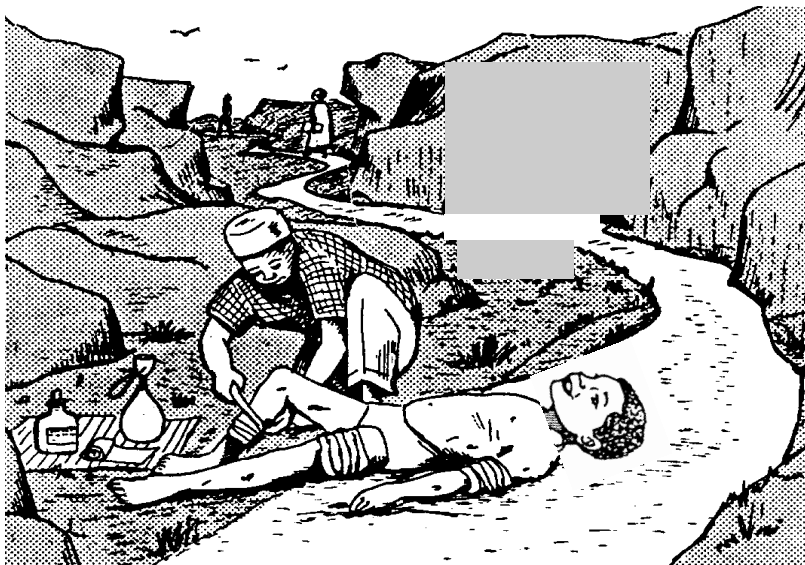
Dacegə canda

Dai hini Dacegə yi hunə dakoru hunsu, də bwani kə toú magərə, də kə yúum wasə, kə pə hyambə kə nəm sahə ningə. Kə yisə bə tei mwohu hyahə bə hyambə dapuotan-cietəhu bə doú. Bəwagənu takarəm də bwani, Dacegə yi pə diisu bahi. Kə n hyambə sani tantwoni tigə cúncúngə, kə n sində bahu hyáhə bə niànu hyani bahu bwagərə kə n yá-yá bə tei dei kə tegə bwagərə.



Dacegə n bei sani tigə yuoi bə yousu, bə n you də pwobə twagəsü bə pa dei cousu. Kə kuusə bə tə :
“Maanə i m tiim, m dei tigə hyáhə m tegə bwagərə.”

Pwobə ciesə bə tə pweim “yaii”. Pwobə n pwei sani, Dacegə n kwarəm bə twangə bə ba yousu. Bə hwi cagə bə dabə bə tə sunciei e n bə tapən-i. Dabə pirə twondu, swana, dacatu də tuba bə kwahə bə pwobə ; bə n tingə sani Dacegə tahi, kə yatə kuusə bə n wosə bə n byekə. Dacegə tu kúkúgə bə tə : “M pə nwam hirə-hwerau nwa, m dei tigə hyáhə m tegə bwagərə, maanə i m corə. Bə tə hyam bə nində kə tahi bə nwa magərə e.”



Dabə cietə də sani bə n haru pwobə. Bə tə hyam e bə twana bigə pwei bə hwi pirənə posi. Bə tagə Dacegə posi bə kə teinu pitai bə sá tei cagə kə yahə yiebə. Kə pweu də kə hyuou bə maanə bə kə pugə pitai hyahə. Də kwana hwarəsi dia bə yera Dacegə pitai də kə tegə byerəsə.

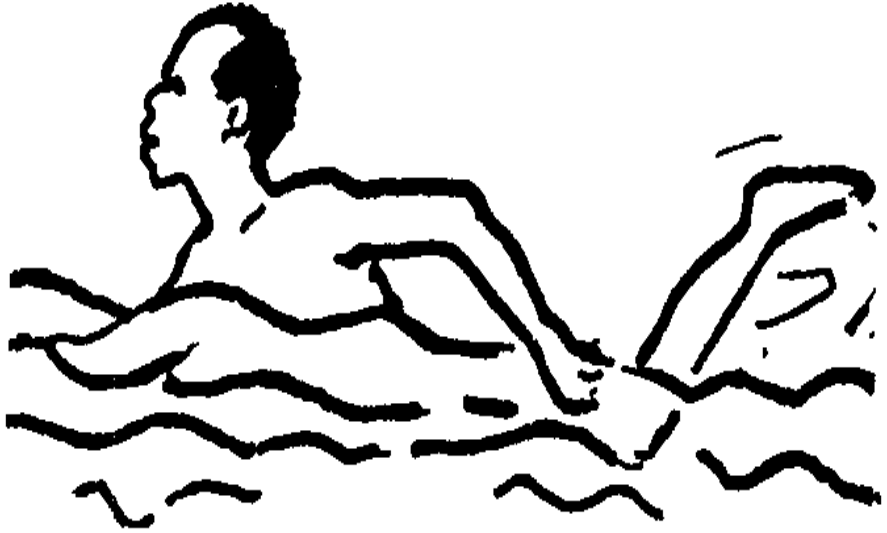
Bə hwi cincani, kə pweu kə mwana ceri bə tə : “Hirau pə kwandənu bə tei mwohu hyahə u cara ; a pə yatə tei dai hyini mwohu hyahə bə pə sanənu hirau, bá bigə də sui bə maa də də maanə hweru i yí tiim i twabə.”

KASSA T. Benoît

Pwogərəm

Byeni twali yi nwa də m nam toú pwigəm byena num hau ama, m tei m nebə yahə Firihu. Hyan-tahi bisi sə tə tei bwagə pwogərəm. M tə hyam bə yisə bə sə sana. Tə tei bə n nwa fworəmbiru pwogərə behu hyahə də niim nwam “taan” ; m yi pə hyá bə tə də i bwagə cungə magərə.

M dou tigə hyáhə bə pwi dei niim hyahə bə cei suuru bə cendə niim hayaam.



Pwahau hyiau yi bou hyani də u hiri yagə Pəbiim ; u n hyambə sani də m tunsu niim porəm, də m nambiim nwam pyanhu, u pweinə bə maanə bə m bugə bə bagə bə yela tumu, bə m pisa m n pigəsu.

Fworəmbim twam yeinə niim hyahə bə nwa m bei bə nwam kə hyam, m napə m dopiri hyáhə niim yei, m tua magəri m dopiri sá fi bə hwagəri. Də sani, m wondə bə hyambə desəm, bə singa m fusəm. M wondə hyani e bə nwa cankudi yi magərə, bwom bou n dia.

Cambə ya bə tə dwopə pweim hywosə e n pə tyensu,
d́ hirau pə twahə suuru, u pə kwandənu b́ n kwansu
bəwagənu niim.

M n pwatə sani, Pəbiim də fworənbiru hyandu b́ m
cagə bə tə m yuoi n nari magərə, byeni sai də yi bwagə
təm pirə hirəbə tari twam bə num hau ama. Pəbiim yegə
ya bə tə m sən dansə sini yagu də hirau porə niim də yi
bwagə hyahə. M hyuou pusanəwangi e n bansi də
yombətu sagə twangə m dahə.

Pəbiim yegə b́ m cagə b́ tə də i behu toú yibu
magərə. Daa tua bou də hirau pə kwandənu hu tahi
teim bənwənu dasimtam dai də dakugə dai. M ywonu
Tantegə kari dai də Sihu kari dai e.

SAHGUI YOA Kouami Adolphe

Kwecau canda kwari hyahə

Kwecau də u hyuou bæ bou syeli bæ n wusə-i bæ yagə Pworəkoru. Kwecau nwam u hyuou bi-hyini e. U hyuou Pətiri u sandə dən toú byena tari u pweu u búrá. Pətiri mwám pugərau bé di canda bwaməm i korə i sanú swanə. Pətiri bi-hyini Kwecau e n twàngu i buoi hyahə d́ hyaməm yi nwa sama i yi wuosə i hyim.

Ama, Pətiri yaməm tən yagə sani twali i bigə hyáhə bé hyá bæ tə kə narənu kwari hyahə siməm magərə. I tən kə hari, kə pwa cesə.

Dai twali n bou Kwecau pirə u tayau darənwá bé n dorə u kwari hyahə. Də dai, u hyuou da teisə Dasai kari bæ maa kwahiri dai da e.

U n nində sani kwari hyahə u n tən carə tahi, bé nwa kudugə dwombə ticúćúgərəhu hyahə. U dagəsə bé tei dou hyahə. Kwecau n dou sani hyahə bé nwa ningə fundə u dahə hau. U yisə nwsə bæ nagə hyambə d́ dwafə ni d́ kuhu-ciau tə.

U n bou bou bé nwa hucanfə tə cúcwaba u hyáhə. Fə n dei sani Kwecau hyáhə, bá cendə n u kwarəm bá sagə u swaku namitu. Wofə n kwarə-u sani, Kwecau daagə u tei bá yatə u bagətu. Fə n kwarə sani bá wasə, bə sá n nagə bó u cwagə fə yaduri bá bwagərə u wuru, Kwecau sapə u tei də u bagətu wofə sə “cúcwoba”. Kwecau də wofə bə n pim hyani bá tei tu kwarənsi pwisi tari hyáhə.



Kwecau n bou bou bé hyagərə bé yisə pwei, wofə tapa. U n pwei pwei bé tigərə barú. Barú hyau bæ u wusə bæ yagə panyari e. Kwecau tən wondə barú bé hwangə ; bé wondə wofə n u twangəm-nəm bæ sagə hwangə.

U tə hyam bé nwsə barú yuogə kunkwangə bé nwa wofə u tuhənə ; u cei bé tə barú hyahə “muuu”. Wofə fwagərə bé yasə də Kwecau yagə barú hyahə “pánə-pánə”. U pə twahə suuru, u ba sa kárəsənu huməm e. U tə hyam bé n pugə pugə yombətu u tiim u tei dorə. U n dorə sani, bé wondə u dahə bé nwa yònahi dia diapə niim hyáhə bæ hywam yaam.

Kwecau n hwim də dai, u pə yatə fwagərə kwari hyahə dai hyini. Cambə sə : “Dacan-yindəkə nui yuou yapeem e.”

SAHGUI Tanséka Emile

Dépôt Légal 7112 du 25 fév.2014, 1er trimestre

Bibliothèque Nationale

ISBN 978-99919-873-7-8

PRIX : 200 f CFA